

Il-Lingwa Maltija go l-Australja'

(Tahdita li saret fl-Australja)

Rigu Bovingdon

IL-MALTIN, skond l-istħarriġ ta' xi hadd akkanit, ilhom jemigraw lejn dan il-pajjiż mal-150 sena² (u mhux mitt sena biss kif ġie kkommemorat is-sena l-ohra f'Sydney). Fil-fatt, l-ewwel Malti li rifes f'din l-art, sewwasew go dan l-Istat ta' Viktorja li, dak iż-żmien kien kolonja Ingliża apparti mill-bqija ta' l-Australja magħrufa bl-isem ta' Port Phillip District kien jismu Anton jew Ninu Azzopardi.³ – Ta' min, nissu ġerixxi, jitwaqqaf xi mafkar f'gieh dan l-ewwel Malti li wasal hawn fl-1838, bhala l-punt tat-tluq storiku tagħna f'din l-art.⁴

Bin-naqra n-naqra, qajla qajla, il-passa Maltija bdiet toktor, iżda qatt m'għamlet impatt numeriku kbir qabel il-hamsinijiet u s-sittinijiet ta' dan is-seklu, f'liema perjodu l-ghadd ta' Maltin lahaq l-ghaxriet ta' l-eluf. Imbagħad l-immigrazzjoni waqghet għal dik li hija llum – ffit mijiet kull sena.

Ahna li ninsabu hawn illum nagħmlu mal-mewgħa l-kbira tal-hamsinijiet/sittinijiet u huwa l-hoss li għamel dan il-grupp li kkontribwixxa l-iż-żejjed ghall-iżvilupp tal-Malti fl-Australja – il-qofol tas-suġġett li għażiex għal din il-lejla.

Kull lingwa tinqasam f'dik mitkellma u dik miktuba. Il-Malti ta' l-Australja, għax huwa lsien ħaj, żviluppa u għadu qed jevolvi matul dawn iż-żewġ linji, tant, li fih tassew studju serju u l-aktar interessanti għal min jixtieq jidhol għal din ir-riċerka ta' sabar, fili, osservazzjoni, reqqa, smiġi, tqabbil, rikordjar u finalment, analizi. – Forsi hawn minnkom li digħi ndunajtu kemm dan is-suġġett huwa għal qalbi. Huwa fil-fatt il-materjal li fuqu kont sejjer nibbaża t-teżi tiegħi tal-Malti; materjal li ili niġbor għal bosta snin u għadni sa' llum indomm u nżid ma' dak li digħi ħzint.⁵

Bosta huma r-raġunijiet għaliex wieħed jinnamra ma' suġġett ta' din ix-xorta. Fosthom hemm l-imħabba lejn il-sienna, il-ġibda għall-gherf, il-kurżitā akademika, il-ghaxx kulturali ta' mħuh miftuha, ecc. Haġa ta' l-ghażeb, ġewwa Malta ltqajt ma' nies, għorrief (u kemm iriduha!) li, studju ta' din ix-xorta tant tathom ġewwa li waslu biex ċahdu u nnegaw għal kollox kull eżistenza jew fdalijiet ta' eżistenza tal-Malti go l-Australja. Dan huwa preġudizzju ikrah li weġġagħni. Weġġagħni għaliex ċekken u xejen fl-imħuha ta' dawn l-ghorrief kull sforz li intom u jiena u dawk kollha li jirfduna għamlu u għadhom jagħmlu biex itejbu l-kultura Maltija f'din l-art tant imbiegħda mill-ġħajnej originali tal-hajja Maltija.⁶

Għadni kemm għedt li l-Isien Malti huwa ħaj; jiġifieri qiegħed jespandi u jiżviluppa, kull fejn huwa mitkellem fluwentement fis-soċjetà – mhux Malta biss! U nistħajjal li ġewwa pajjiżi, bħalma huma l-Kanada u l-Ingilterra, il-Malti wkoll

ghaddej mill-process ta' l-evoluzzjoni, forsi le mhux fuq baži profonda daqs t'hawnhekk, iżda għandi nahseb li, ffit jew wisq, kull fejn hemm komunità Maltija soċjali tagħha. Il-Maltin ta' Tuneż, dawk ta' l-Egħiġu u wkoll ta' Marsilja,⁸ għax u anki kkultivaw il-Malti fosthom. Hasra li ma nafux aktar dwar dawn il-komunitajiet u ghajb għalina li qatt ma sar xi stħarrig serju dwar l-aktivitajiet tagħhom! Instant, il-punt tiegħi hu li hija hrafa li tgħid u xxandar li l-Malti Malta biss isir.

Niftakar sewwa, qabel ma ha n-nar il-qawmien etniku f'din l-art, fiż-żminijiet bikrija kemm kont nishaq fil-gazzetta Maltija lokali dwar il-htieġa li nrawmu bejnietna u fost uliedna u tabilhaqq fi ħbiebna li jinteressaw irwieħhom fina, il-benna tal-kultura qadima u għanja tal-poplu Malti. Dak iż-żmien, u ma rridx nagħti l-impressjoni li qed ingħix fl-imghoddi, iżda nsemmi ghax il-passat huwa l-ġraja ta' kif inħoloq l-ambjent ta' llum, kont kważi uniku fl-ghajta tiegħi fost il-Maltin ta' din l-art.⁹ Mhux talli ma kenix moda li xixerred u trawwem kulturi non-anglosassoni, talli l-mewgħi soċjali, il-preġudizzji u kull xejra intellettuali kienu pjuttost kontra. Il-ftit li fehmuni u ppruvaw ighinuni kont tħoddhom fuq is-swaba' ta' id wahda. – Madankollu, iż-żminijiet inbidlu u l-folja nqalbet favorina. Inbeda r-radju etniku, infethu l-iskejjel etniċi, infethu l-imħu u l-attitudnijiet inbidlu. Ahna l-Maltin, x'aktarx minħabba nuqqas ta' twemmin fina nfusna, marda li għandha egħruqha fil-gżejjer Maltin, kellna niġġieldu aktar minn gruppi oħrajn biex niksbu l-gharfien ta' l-individwalità kulturali tagħna.¹⁰

Mal-qawmien giet il-bidla u mal-bidla, li ssorprendiet l-Australja kollha, intlaqgħu gruppi Maltin ġonna, l-ilsien Malti beda jinstama regolarm fuq il-meżzi tax-xandir,¹¹ il-gazzetta Maltija ħadet spinta 'l quddiem,¹² infethu bosta klassijiet tal-Malti fl-Istati kollha ta' l-Australja minbarra n-Northern Territory, it-Tażmanja u Queensland, deħru gazzetti Maltin ġonna fis-suq, il-qari Malti zdied bit-tixrid ta' kotba Maltin, ceremonji reliġjuzi bil-Malti¹³ bdew isiru aktar spissi u tferrxu, dipartimenti governattivi statali u federali kif ukoll kunsilli lokali bdew johorgu fuljetti bil-lingwa tagħna, sa anki nfrixna fil-qasam kummerċjali fejn hwienet u fabbriki ħarġu avviżi bil-Malti, ħarget l-ewwel diska Maltija fl-Australja¹⁴ li qajmet interress kbir u kkawżat il-ħolqien ta' bosta u bosta konsegwenzi fil-hajja mużikali Maltija fl-Australja, l-awturi u kittieba Maltin għamlu l-qalb u ħarġu xogħlijiethom f'diversi kotba, il-libreriji hadu interress fil-letteratura¹⁵ tagħna u għamlu l-almu tagħhom fil-limiti ekonomici tagħhom, il-komunikazzjoni bejnietna kotrot tant li sirna nafu bosta dwar komunitajiet Maltin oħrajn imxerrdin go din l-art u nfluwenzajna lil xulxin u b'konsegwenza direttu ta' dan kollu qrobna aktar lejn xulxin u ksibna l-gharfien psikologiku tant meħtieġ għall-omōgenjità tagħna nfusna bħala grupp waħdani.¹⁶

Il-Malti llum, f'din l-art qabad; qabad sewwa. U jeħtieg li nibqgħu nistinkaw u nishru u npperseveraw, mhux biex noħolqu xi soċjetà apparti; xejn affattu minn dan. Inheġġeg dan il-qawmien biex inseddqu l-iprem fergha tal-kultura tagħna fostna lkoll, sew dawk li huma digħi struwit i-fih u aktar u aktar dawk li, għal xi raġuni jew ohra huma neqsin minnha, biex ma nabbandunawhiex, anzi nikkultivawha u nrawmuha f'uliedna u fi ħbiebna biex huma jifsmuna ahjar, jitgħallmu japprezzawna ahjar u l-kotra li tīgħi warajna tkun tista' tixtarr il-benna tal-ġid li nhallu warajna b'hilitna. Punt importanti wisq u ta' min jagħti kasu sew huwa, li jiena nemmen tassew li ahna t'hawn nistgħu nservu ta' eżempju ferm sod u serju u qawwi għal parti kbira mis-soċjetà Maltija ta' Malta, li għadha sa llum tippersisti fi preġudizzji koroh ta' injuranza grassa fejn jappartjeni mhux biss il-lingwa tagħna iżda dak kollu li hu Malti. Dan huwa ghajeb eżisenti li għadu jaħkem go Malta ta' llum – bla dubju fdal ikrah tal-ġrajja kolonjalista ta' pajjiżna u konsegwenza ta' bosta ġrajjet storiċi sinifikanti li huma wkoll, appartu mill-kolonjaliżmu, fatti storiċi li ddominaw id-dinja mediterranja. – U nażżarda ngħid li go Malta, hemm bosta li huma konxji mit-theddida kulturo-lingwistika li ahna t'hawn nippresentawlhom fil-mixi 'l-quddiem tagħna lejn titjib ta' bosta dgħejfijiet kulturali li jaħkmu d-dinja Maltija in partikulari, iżda li Malta għadhom ma sarux.¹⁷

L-iżvilupp ta' lsieni f'din l-art, biex nerġa' għalli kont, huwa process evoluzzjonarju li ġara u għadu jinsab għaddej fostna f'dawn iż-żminijiet. Dan l-iżvilupp ha żewġ suriet – il-forma mitkellma u dik miktuba. Mit-tnejn, skond tagħrif li ġibart f'medda ta' bosta snin, il-forma mitkellma hija l-aktar hawtiela. U dan birraġun! Ghaliex biex tinqeda bil-kelma mitkellma m'hemm x għalfejn tkun taf tik-teb u għalhekk ma jkollokx ix-xkiel ta' grammatika xi jfixx klok u anqas tħixx kliem prosodija – il-kliem johrog naturali, kif thossu u kif jiġik f'lsienek int u tħaddet.

Mela ejew inqisu dawn iż-żewġ ferghat waħda waħda. – Jekk int imrawwem u mkisser fuq ir-regoli tal-grammatka u tal-prosodija, inti u titkellem tfitteż li ssegwi l-konvenzjoni tad-dixxiplina lingwistika u għalhekk kliemek suppost li johrog aktar meqjus u magħżul – xi ftit aktar sofistikat u snaturali¹⁸ u aktarx influenzat mill-piż tat-tagħlim li tkun iddisponejt ruħek għaliex int. – Innotaw li wżajt il-kelma ‘suppost’; jiġifieri li dan il-mod tat-taħdit ikun dejjem suġġett għall-istringir tas-soċjetà edukata li hija hi stess proddott ta' l-iskola formali. – Min-naħa l-ohra, jekk inti bla skola jew ta' skola ftit, il-kelma tiegħek toħroġ wi sq aktar spontanja, wi sq aktar naturali u tiddakkar mill-ambjent immedja tagħha. Minn dan naraw li l-kelma mitkellma hija ddominata mill-popolin, mill-poplu ta' ftit edukazzjoni formali, ta' dixxiplina laxka. Dan naraw u jidher ċar fil-Malti mitkellem ta' l-Australja. Xi eżempji ta' paragun bejn Malti kolt u Malti naturali huma dawn li ġejjin:

Malti kolt
ser nuru film
purtieri
żbalji
tejp (għat-tape recorder)

Malti naturali
ser indawru film
prieter
żballi
żagarella

dawn huma eżempji ta' Malti mitkellem go Malta. Hawn, go l-Australja għandna žviluppi wisq aktar interessanti jew inkella interessanti ndaqqs bhala kuržià lingwistika iżda għandhom xejra ohra minn dik ta' Malta; fenomenu minn awl id-dinja.

Hekk fost il-Maltin ta' l-Australja, tabilhaqq fostna, ser nagħti ffit eżempji ta' xi žviluppi lingwistiċi li osservajt jiena fil-ħerqa tiegħi biex niġbor u ma nħallix itiru mar-riħ dawn il-karatteristiċi lingwistiċi li llum nistgħu nghidu li huma tagħna distintivament u li jagħrfuna minn Maltin ta' bnadi ohra tad-dinja.

Malti kolt
il-farmers

ċempilli
ħamsin dollaru
ta' llum dabiltajm

Malti naturali
il-friema (originat fost il-Maltin ta'
Mackay fejn tfisser ‘cane farmers’ u
għiet adottata f'Sydney bit-tifsira ta'
'market gardeners'
irringjali
ħamsin dolar
ta' llum dabla

Innotaw id-differenzi bejn žvilupp u iehor li jirriflettu dak li għadni kemm stqarrejt. Xi kultant id-differenzi m'humiex dejjem daqstant ovvji.

Oqogħdu attenti, osservaw, ghassu daqsxejn b'widnejkom kull meta tisimgħu xi diskursata bejn żewġ Maltin t'hawn u nnotaw l-ghadd ta' kliem ġdid li jintuża ('kliem ġdid' huwa dak il-kliem li ma jinstamax Malta u jintuża biss mill-Maltin t'hawn), qisu s-sens li bih jintużaw, l-idjomi, l-intonazzjoni tal-leħen, xi kliem Malti li ha tħiġi ġdid jew dak li m'għadux jintuża, ecc. Għandkom ukoll tħażżeen forom godda grammatikali, in-negazzjoni ta' l-influwenza Taljana u Ingliza li tant huma prevalenti go Malta u bosta u bosta rraqaqat lingwistiċi ohra – uħud dħalu inkonxjament u dawn iħaddnu l-biċċa l-kbira ta' kliem użat mill-Malti mhux kolt, waqt li kambjamenti ohra dħalu b'neċċità minn dawk il-Maltin kolti li ma setgħux jagħmlu mod iehor bhalma huma t-tradutti tagħna. Mill-esperjenza personali tiegħi nista' ngħid li bħala t-traduttur uffiċjali għall-Ethnic Affairs Commission ta' N.S.W. u ta' l-Ispecial Broadcasting Service kelli kwantità ta' opportunitajiet fejn kelli nikkojnja kelma ġidha Maltija biex tqoqħod għal dik Ingħiż u din kelli nagħmilha b'tali mod li ma tinstamax imġebbdha u wkoll li

tiftiehem minn kulhadd bla hafna diffikultà.

Araw u isimghu jekk dan l-eżempju li ser nagħti hux tipiku ta' konverżazzjoni Maltija-Australjana:

- L-ewwel mara: Ara Mary, hawn fejn sejra?
 It-tieni mara: Se mmur *nagħmel fajndawt ghall-kumpu* ta' Joe.
 L-ewwel m.: Ja *blaġa*. Malajr tghallimt *tibblaġġja*.
 It-tieni m.: *Blaġa* mela mhux fuq ix-xogħol kien meta waqqa' l-briksa fuq il-fajbruwwa u selħitlu siequ! Il-kumpu mhux għalhekk qiegħed!
 L-ewwel m.: U ajma mhux biċ-ċajt ghedtlek *blaġa* jien. *Stikkja* kif int ghax jilaghbuk. *Blaġa* dak il-parassita ta' maġenbi. Dejjem ipejjep il-haxixa u tarah imurlek l-*implojmen*, jiġbed iċ-ċekk tad-dowl u mbagħad *specjalista* b'xejn, il-bass u t-trejn bin-nofs u ahna nhallu.
 It-tieni m.: U iwa, ma tridx tkun bħalhom taf. Sa jkoll li nħallik għax daqt jibda l-ħawżi jew *bingow* kif issibuh Sydney. Ara ġejja t-tramm, siju.
 L-ewwel m.: *Baj* hi; *siju*.

Dak huwa eżempju ħafif ta' diskursata tipika Maltija-Australjana u mbagħad tisma' min ighidlek, ikun għadu gej minn btala f'Malta, li ma jafx kif is-sopra l-Maltin ta' Malta jagħrfuna minn kliemna. Altru li jagħrfuna b'ruxxmata kliem stramb bħal dan! Hekk qed jiżviluppa u jinbidel u jevolvi l-ilsien antik tagħna ġo din l-art. — Jingħad li fit-tramuntana ta' Queensland ġewwa l-belt ta' Mackay fejn hemm komunità kbira Maltija ta' friema li jaħdnu fil-kannamieli li l-Malti hemmhekk żviluppa b'tali mod li fil-fatt jikkostitwixxi djalett għalihi;¹⁹ jiġifieri li jinfiehem mil-*lokali* iżda li għalina jkun jinstama' stramb u aktarx diffiċċli biex jinfiehem. Smajt ukoll li f'belt oħra wkoll go Queensland, 'il fuq wisq iktar minn Mackay u kważi f'Cape York, hemm komunità oħra Maltija li tħix mis-sajd. Jingħad ukoll li dawn huma kollha dixxidenti Xlukkajri u li fosthom ukoll in-holoq djalett jew sottolingwa ta' oriġni Maltija li ta' min jistudjaha u jiddokumentaha sew bil-miktub kif ukoll bl-*irrekordjar*.²⁰

Fl-isfera tal-Malti miktub għandek issib ukoll espansjonijiet lingwistiċi li jit-bieghdu mill-qafas tradizzjonal li konna nafu Malta. Nista' nghid li kważi f'kull pubblikazzjoni Maltija li ħarġet mill-Australja osservajt, ffit jew wisq, xi kontribut tal-Malti ta' l-Australja. Dan jimmanifesta ruħu f'forom grammatikali, fis-sintattika, fl-ortografija, fl-idjoma, fil-lessiku u f'irqaqat lingwistiċi l-aktar fini li mhux lakemm tosservahom jekk ma tkunx sensitiv ghall-idjosinkratika lingwistika Maltija. Per eżempju, sikwit tisma' min jirreferi għad-djalett Ghawdexi. Jiena nistqarr, bl-akbar sinċerità, li min jitkellem hekk ikun jew qed jitħaddet

laxk, bla sens u bit-traskuraġni jew inkella ma jafx x'inhu jgħid għaliex b'din l-istqarrija jkun qiegħed jiggruppa ghadd ta' forom lingwistiċi differenti f'wieħed. L-abitanti ta' l-Għarb, tax-Xewkija, tan-Nadur, tal-Qala u tax-Xagħra kollha jithaddtu differenti minn xulxin tant, li lingwistikament jingħażlu minn xulxin Sydney, Adelaide u Brisbane, ghax għandna mezzi ta' komunikazzjoni aktar frekwenti bejnietna, il-lingwa tagħna qed tiżviluppa aktarx uniformalment waqt bħal Broken Hill u Queanbeyan fi N.S.W., Mackay u Innisfail fi Queensland, il-Maltin tal-Western Australia, ta' Darwin fin-Northern Territory u dawk tat-Tażmanja għandhom il-karatteristiċi uniċi tagħhom.

U hekk rajna, ħafif ħafif, kif il-Malti t'hawn qiegħed jevolvi għalihi, letteralment u verbalment, bħala ferġha oħra tal-lingwa ċkejkna tagħna li b'riżq il-migrant Malti qiegħed dejjem jadotta suriet ġoddha u jinternazzjonalizza ruħu f'taqbida għat-tkattir tiegħi nnifsu fost l-ilsna tal-ġnus.

Bibljografija

- Nicholas Borg, M. — "A Historic link between Australia and Malta: History of Maltese Immigration into Australia 1838–1976."
- Bin-Bovingdon, R. — "Maltese Language and Literature," *The Australian Bulletin of Comparative Religion*, 17, December 1977, Department of Middle Eastern Studies, University of Melbourne.
- "Maltese: an ancient tongue in a new environment," (1983).
- "Għaliex il-Malti? — Taħdita moqrja lill-Għaqda Kittieba Maltija," (Sydney, 1973).

Noti

1. Diskors mogħiġi lill-Maltese Literature Group, sotto-kumitat tal-Maltese Community Council of Victoria, ġewwa l-lokal tagħhom f'Parkville, Victoria, Australja, 1984.
2. Minn mindu nqara d-diskors instab li aktarx il-Maltin bdew ġejjin l-Australja minn Ĝunju ta' l-1790. Ċertu John Pace kien intbagħat turufnat fuq il-vapur Scarborough, tat-Tieni Flotta, iżda għad ma ġiex konfermat minni jew minn haddieħor jekk dan kienx Malti. Barra minn dan fuq il-Flotot l-ohrajn li ġew wara, imghobbijin bil-kalzräti, jiena ltqaji ma' għadd sinjifikanti ta' kunjomijiet li setgħu kienu Maltin. Nittama li għad 'il quddiem noħroġ xi tagħrif ferm interesanti dwar dawn l-ewwel Maltin li abitaw l-Australja.
3. Ara nota 2. Sa fejn nafu s'issa, Antonio Azzopardi xorta għadu l-ewwel Malti li gie l-Australja minn jeddu. Mir-riċerka li qiegħed nagħmel jidher li, kien hemm għadd ta' Maltin li telgħu hawn jew mahruġin jew taħbi id-identità strangiera minn pajjiżi diversi bħall-Kanada u l-Italja.
4. Il-punt tat-tluq storiku ta' l-ewwel wasla Maltija f'din l-art, aktarx li huwa ikmen mill-1838. Jekk u meta dan għad jiġi ppruvat l-annu jinbidel skond it-taghrif li jinkixef.
5. Qiegħed i-hejjji studju dwar l-Il-Isien Malti ta' l-Australja li jiena laqqamt *Maltawstraljan*, miktub u mitkellem, ibbażat fuq ġabru kbira ta' osservazzjonijiet lingwistiċi li tnissu hawn u jidher li whud minnhom rabbew l-egħru.
6. L-istħarrig tiegħi dwar il-Maltawstraljan jagħi provi ċari ta' kemm il-Malti t'hawn inbidel u qiegħed ikompli jevolvi.

7. Fost il-Maltin ta' I-Eğitту nsibu ismijiet kbar bhal Iċiċo Calleja u Ivo Muscat Azzopardi.
8. Marsilia fl-1891 kien hemm kolonja ta' xi 500 Malti u kien hemm ukoll stabbiliti kummerċjali bejn din il-belt u Malta. Jingħad li mal-kosta kollha Mediterranja, fl-ahjar tagħhom il-Maltin kienu jgħadu mal-200,000 persuna. Ara Maltese Migrants' Convention '69 – "Statistics & History of Maltese Migration Movements" minn Mons. Philip Calleja.
9. Ghalkemm go Melborn kien hemm il-hidma ta' Manwel Cassar li kien waqqaf l-Għaqda tal-Letteratura tal-Maltin fl-Awstralja u dik il-habta kont ghadni ma stabbilejtx kuntatt ma' Manwel, kien għadu ma nqala' hadd hlief bil-ghajta għar-rikonoxximent tal-Malti u l-kultura tagħna fl-oqsma pertinenti tas-soċjetà u stabbilimenti governattivi Awstraljani. Il-hidmi kulturo-letterarji kienu restritti għal sezzjonijiet żgħar fil-komunità Maltija biss u ma jidhix li kienet trawmet il-konvinzjoni għaż-żamma ta' l-gheliem nazzjonali tagħna. Ara diversi rapporti fit-Times of Malta & Australia, The Maltese Herald, The Voice of the Maltese in Australia, The Voice of Malta, The Australian Maltese, Lehen il-Malti, Malta, The Maltese News, Malta News u The New Settler.
10. Kellna noħolqu argumenti sodi biex nikkonvinċu lill-Awtoritajiet lokali li l-ghajta tagħna kienet ġusta. Bosta kienu dawk li emmnu li l-Malti sata' jinqeda tajeb bl-Ingliż mingħajr ghajnejna ta' interpreti. Oħrajin, sija Awstraljani kif ukoll gruppi etniċi oħra, ma hamlux jaraw il-Malti jikseb drittijiet.
11. Hija hasra kbira li whud mix-xandara Maltin tal-bidu, wara li huma stess hadu l-inizjattiva, ma wrewx maturità kulturali u intellettuali biżżejjed biex iġħollu l-livell tal-programmi billi jattendu korsiġiet attrezzati għalhekk.
12. Huwa sinjal inkoraġġanti li llum għandna fostna erba' gazzetti Maltin regolari anki jekk il-materjal ikun l-iż-żejjed mill-għurnali ta' Malta bi fit wiċċaq kontribut lokal. Dawn il-gazzetti ta' llum huma: The Voice of Malta, The Times of Malta, The Maltese Herald u The Malta Cross.
13. Kien hemm għal żmien twil, u sa ċertu punt għad hemm reżiżtenza minn xi kjerċi Maltin biex jippreżentaw funżjonijiet reliġjużi bil-Malti. Din ir-reżiżtenza għenek lill-gerarkija konservattiva Awstraljana toħnoq diversi sforzi għall-funżjonijiet għad-dannu tal-komunità tagħna u dana minkejja li l-Maltin t'hawn dejjem taw hafna ġid materjali, bhal flejxes kbar u artiġiet, lill-Knisja. Il-kontribut Malti lill-Awstralja Kattolika għad irid jiġi meqjus.
14. L-ewwel diskha Maltija li nholqot ġewwa l-Awstralja kienet 'Bejn il-Ħbieb/Il-blata'; iż-żewġ nahat miktubin u kkomponuti minni. Din l-inizjattiva serviet biex holqot qawmien popolari qalb il-Maltin u ssoktat tifred sforzi kulturali oħra, uhud minnhom ukoll mibdijin minni.
15. Meta xi librara f'Sydney saru jafu li jiena kelli librerijsa privata mdaqqsa ta' kotba Maltin talbuni ngħibhom il-kotba minn Malta. Minn hawn inħolqot id-ditta 'Malta Imports' li llum xoljet imma li fi żmienha forniet ghadd kbir ta' librerijsi, hwienet, skejjel, Dipartimenti Governattivi, Universitajiet u soċjetajiet b'kotba Maltin u b'hekk esponiet mhux biss il-letteratura Maltija iżda wkoll l-awturi Maltin lil diversi oqsma li qabel ma kinu xafu bihom; tabilhaqq l-istess komunità Maltija saret taf b'hafna xogħlijiet u b'awturi li qabel kienu kkonfinati għal Malta biss.
16. Ghad hemm sa llum eluf kbar ta' Maltin li jinsabu maqtughin mill-vina tal-hajja Maltija fl-Awstralja. Dawn fil-parti l-kbira jinsabu mxerrdin mal-kosta ta' Queensland minn Bandaberg sa Mossman u flimkien mal-kolonja ċejkna li għadha teżisti fi Broken Hill go New South Wales, huma l-uniċi komunitajiet li ma jgawdu is-servizzi soċċiali u kulturali kif ukoll il-benefċċi komunitarji li ssib fost il-Maltin ta' Sydney u Melborn u fuq skala iż-ġieħi, ta' dawk il-kolonji li jinsabu fl-iblet i-ohra, Perth, Brisbane, Wollongong u oħra.
17. Ĝewwa Malta Maltija ta' llum, fis-Servizz Pubbliku għadhom jikkorrispondu bejniethom bl-Ingliż. Fis-sentejn li jiena qattajt go Malta, fl-1981/82, kienu bosta dawk li ddarrsu għaliex kienu jarawni nuża l-Malti dejjem u kullimkien. Fosthom kien hemm min qalli, b'ċanfira mingħalihom, li jien Malti iktar mill-Maltin ta' Malta waqt li oħra, b'żebli taparsi stagħġebu bl-attitudni tiegħi 'ultra Maltija': attitudni li jiena nipperċevi b'normali.

18. Għaliex flok timxi skond tendenza naturali, jigifieri skond il-kurrent kif thosha, tkun immexxi mill-grammatka li m'hi xejn 'naturali'.
19. F'Awissu 1983 mort sa Mackay, belt fit-tramuntana ta' Queensland, fejn intervajt ghadd kbir ta' Maltin li jgħixu hemm li hafna minnhom illum ighoddu mat-tielet u r-raba' ġenerazzjoni l-eks Ministru Ċensu Tabone l-ewwel ma smajt fuq id-djalett ta' Maltin. Kien minn fomm meta kien għamel żjara uffiċċiali fl-Awstralja. Iżda, għoxrin sena wara, minn dak li osservajt u rnexxie li niġġib jien, nista' ngħid li avolja hemm wiċċaq x'wieħed igħid dwar din il-kolonja Maltija, kostitwixxi djalett għalih. Jista' jkun li z-żmien, il-qtugħ geografiku u l-ambjent soċċiali li fih jinsabu huma qiegħdin jagħmlu tagħhom u dak li rrapporta dwaru Ċensu Tabone issa qiegħed inin.
20. Sa llum il-ġurnata wara bosta tkixxif għad ma rnexxilix nikkonferma fejn tinsab u jekk għadha teżisti din il-komunità ewlenja. Ta' min josserva li d-dixxidenti ta' dawk li salvaw wara l-famuża jew ahjar infami ġraja tal-Mutiny on the Bounty, li llum jinsabu jgħixu fuq il-għażira Norfolk, għadhom jitħaddtu bejniethom l-Ingliż ta' 'l fuq minn mitejn sena ilu!

Korrezzjoni

FIN-NUMRU SPEċJALI fuq Anton Buttigieg (1986), fir-ritratt li deher f-pagna 48 qabżilna isem, dak tal-Prof. Serafin Żarb O.P. liebes it-tunika Dumnikana, li jinsab fuq ix-xellug tal-Prof. G. Galea. Imbagħad, dak li jidher fuq ix-xellug tal-Prof. S. Żarb m'huiwex Victor Apap imma xi haddiehor, mhux membru ta' l-Akkademja, li dak in-nhar inzerta hemm fl-inħawi tal-Qawra u dahal fir-ritratt!

IL-KONKORS "DUN KARM"

FL-AHHAR HARġA ta' Il-Malti semmejna r-rebbieha tal-Konkors finniedi mill-Akkademja f'egħluq il-25 sena mill-mewt tal-Poeta Nazzjonali. Fil-fehma tal-ġurija "inhass li ma kienx hemm livell għoli. Dan jista' jkun li qiegħed jirrifletti l-livell ta' l-edukazzjoni f'pajjiżna llum. Il-fatt li għal dan il-konkors li wiegħed premijiet xierqa resaq numru żgħir ta' konkorrenti (10) joffri indikazzjoni tal-valuri li jqanqlu hafna Maltin li biex tagħqad jinsabu aljenati minn kwistjonijiet li ma għandhom x'jaqsmu xejn mal-Letteratura Maltija."

Fis-7 ta' Jannar 1987 saret il-prezentazzjoni tal-premijiet lir-rebbieha. Din iċ-ċeremonja għamilnieha għand id-ditta Simonds-Farsons-Cisk Ltd, li ilha żmien magħrufa sewwa f'pajjiżna għall-inkorġġiment kulturali li tagħti u li offriet il-premijiet tal-konkors.

Xahar wara, sewwasew fl-10 ta' Frar, l-Akkademja għamlet l-ahhar attivitā li fakkret lil Dun Karm. Dak in-nhar il-Bord Editorjali ta' Il-Malti ippreżenta l-ewwel kopji tan-Numru Specjal b'gieħ Dun Karm lill-kontributuri. Hafna minnhom gew u ħadu gost b'din il-laqgħa soċċiali li saret fis-sala Teilhard de Chardin għand il-Ġiżwiti ta' Triq San Pawl, Valletta.